

—22) Λοιδωρικίου.—23) Μαρμαριτσίου.—24) Βεζαίνης (=Besaeanae=Βουνένης).—και 25) Πεπαρήθου.

Κατὰ δὲ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν (Χρον. γρ. Ἡπείρου, Β'. σ. 93) ὑπὸ τὸν Ἀαρίσης ὑπέκειντο αἱ ἐξῆς ἐπισκοπαί:

1) Φαναρίου—Φαρσάλων, ἀναδειχθεῖσαι ὕστερον μητροπόλεις.—2) Ἀγιάς.—3) Σκοτούσης ἢ Μοσκλοῦρίου.—4) Πηλίου.—5) Ῥαδοβιτσίου.—6) Δημητριάδος (σφζομ. μητρόπ.).—7) Τρίκκης.—8) Γαρδικίου.—9) Σταγῶν.—10) Θυμακοῦ.—11) Σκιάθου—Σκοπέλου.—12) Ζητούνου.—13) Λοιδωρικίου.—και 14) Λιτσᾶς καὶ Ἀγράφων.—

Ἐν Ἀλμυρῷ 1894.

N. I. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ.

(Ἐπειτα τὸ τέλος.)

Η ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΑΥΤΗΣ ΕΝ Τῇ ΔΗΜΟΤΙΚῇ ΣΧΟΛῇ. I

Β. Ἡ Γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς Σχολῆς.

1. **Ἔννοια.** Ἐπὶ τοῦ ζητήματος, ἐὰν πρέπη ἢ δύνῃται ἡ γραμματικὴ νὰ εἶναι μάθημα τῆς δημοτικῆς σχολῆς, ἀπὸ σειρᾶς ἡδὴ ἐτῶν πολλῇ φιλονεικία παρὰ τοῖς παιδαγωγοῖς ὑπάρχει. Ἐπὶ τούτῳ ἀνωφελῶς ἐχύθη πολλὴ χολή, διότι πολλοὶ ὑπὲρ καὶ κατ' αὐτῆς ἐπολέμησαν· ἀλλ' ἀναμφίρρηστον τελικὸν ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος εἶναι ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξοστρακίσωμεν τὴν γραμματικὴν ἐκ τῆς δημοτικῆς σχολῆς· ὁ θέλων νὰ ἐκθέτῃ τὰς ἰδέας του γραπτῶς ἐν ὠρισμένῳ τύπῳ πρέπει νὰ γνωρίζῃ τοὺς νόμους τῆς γλώσσης καὶ ὁ θέλων νὰ γράψῃ ἐκθεσίαν τινα ὀφείλει διὰ γραμματικῶν γνώσεων νὰ προαγάγῃ τὸ ἀόριστον γλωσσικὸν αἶσθημα εἰς σαφῆ συνειδήσιν. Ἐκτὸς τούτου κυριώτερα βάσεις τῆς ὀρθογραφίας εἶναι ἡ γραμματικὴ, διότι καίτοι διὰ μιμήσεως καὶ ἐξέως ἀποκτάται, ἐν τούτοις ἀποκτᾷ ταύτην ἀσφαλῶς μόνον ἐκεῖνος, ὅστις σύνοιδε τὰς βάσεις, ἐφ' ὧν ἐδράζεται ἡ τῆς γλώσσης χρῆσις. Τὰς βάσεις δὲ ταύτας διδάσκει μόνῃ ἡ γραμματικὴ . . . Ἀλλὰ περὶ γραμματικῆς ὁμιλοῦντες δὲν ἐννοοῦμεν τὸ βιβλίον ἐκεῖνο οὔτε τὴν οὕτω καλομένην ἐπιστημονικὴν γραμματικὴν τῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτηρίων. Ταύτην δὲν δύναται νὰ μεταχειρισθῇ ἡ δημοτικὴ σχολή· τὸν αὐτίον αὕτη πρέπει νὰ ἀρκῇται μᾶλλον εἰς ἀναλόγους σκοπίμους γραμματικὰς ἀσκήσεις, αἵτινες διαφέρουσιν οὐσιωδῶς τὸν τε σκοπὸν, τὴν τε ὕλην καὶ τὴν μέθοδον ἀπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς γραμματικῆς· ἀκριβῶς ἡ παραγνώρισις τῆς καταστάσεως ταύτης, τούτεστιν ὅτι ἡ ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ διδασκαλία ὅλως ἀλλοίαν θέσιν καὶ ση-

μασίαν ἔχει τῆς ἐν τοῖς ἀνωτέροις Ἐκπαιδευτηρίοις, ὑπῆρξε μία τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν τῆς ὀλεθρίας συγχύσεως, ἐν ᾗ πολλοὶ ἔτι εὐρίσκονται.

2. **Σκοπός.** Προκειμένου περὶ τοῦ μέτρου τῆς ἐκ τοῦ πλούτου τῆς γραμματικῆς ἐκλεκτέας ὕλης ὀφειλομένην πρῶτον νὰ ὀρίσωμεν σαφῶς τὸν σκοπὸν καὶ τὸ ὄριον τῆς ἐκ τῆς γραμματικῆς διδασκαλίας. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ λοιπὸν ταῦτα δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς ἐν οὐδεμιᾷ τάξει εἶναι σκοπός, ἀλλὰ πανταχοῦ μόνον μέσον πρὸς τὸν σκοπὸν, τούτεστι μέσον πρὸς ὀρθὴν κατανόησιν καὶ ἀνάλογον χρῆσιν τῆς γλώσσης τῶν βιβλίων καὶ ἰδίως γραπτῆν παράστασιν ταύτης. Οὕτω λοιπὸν ὁ δημοδιδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ θεωρῇ καύχημα, ὅτι τὰ παιδιά γινώσκουσι τοὺς γλωσσικοὺς νόμους καὶ ἐπὶ τῶν δακτύλων παίζουσι τὰς γραμματικὰς λεπτολογίας, ἀλλ' ὅτι τὰ παιδιά ὀρθῶς νοοῦσι τοὺς γραμματικοὺς νόμους καὶ ἀσφαλῶς χρῶνται αὐτοῖς. Ἀποκλειστέον τούτου ἕνεκεν ἀπὸ τῆς γραμματικῆς πᾶν ὅ,τι ἀπ' εὐθείας δὲν συντελεῖ καὶ δὲν προάγει τὴν κατανόησιν τῆς γλώσσης καὶ τὴν συνεπόμενῃ αὐτῇ ὀρθὴν χρῆσιν αὐτῆς· διότι ὅταν ἡ γραμματικὴ δὲν εἶναι πρόσφορος βοήθης πρὸς κατανόησιν καὶ παράστασιν τῆς γραφομένης γλώσσης, ὅταν δὲν φαίνεται κατάλληλος πρὸς κάθαρσιν καὶ λέανσιν τοῦ διὰ τῆς ὅλης διδασκαλίας ἀνεπτυχθέντος ἡδὴ γλωσσικοῦ αἰσθήματος καὶ ἀνύψωσιν αὐτοῦ εἰς γλωσσικὴν συνειδήσιν, τότε δὲν ἔχει διὰ τὴν δημοτικὴν σχολὴν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀξίαν. Ἡ γραμματικὴ τότε μόνον ἔχει ἀξίαν, ὅταν βαίνει διὰ τῆς σχολῆς οὐχὶ ἐν μεγαλοπρεπεῖ ἑσθῇτι μετὰ πομπῶν λέξεων καὶ δυσκόλων ἐρμηνειῶν, ἀλλ' ὅταν ἐκκαθαίρῃ ὁμαλῶ καὶ ἀπλῶ τῷ τρόπῳ τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα τῶν παιδίων, δίδουσα αὐτοῖς ὁδηγίαν καὶ κανόνα, πῶς ρητέον καὶ γραπτέον ἐν ταύτῃ ἡ ἐκείνη τῇ περιπτώσει, καὶ ὅταν ὡς μέσον πρὸς σκοπὸν ἀποδεικνύῃ δι' ὅλως πρακτικοῦ τρόπου τὴν ἐαυτῆς μορφωτικὴν δύναμιν, τούτεστι, ὅταν μεριμνᾷ περὶ τῆς ἀμέσου ἐφαρμογῆς καὶ ἀλαθιότητος χρήσεως τοῦ ἐκ τῆς ζώσης γλώσσης σχηματισθέντος καὶ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ καλῶς νοηθέντος γλωσσικοῦ νόμου. Ἄνευ τῆς προφορικῆς καὶ πρὸ πάντων ἄνευ τῆς ἐγγράφου ἐκγυμνάσεως μέχρι τηλειστάτης βεβαιότητος ὁ τῆς ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς σκοπὸς μένει ἀνέφικτος. Ἡ δημοτικὴ σχολή δὲν σκοπεῖ νὰ διδάξῃ γραμματικοὺς κανόνας μόνον, ἀλλὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν δύναμιν, τ. ἔ. τὴν ικανότητα τοῦ χρῆσθαι προφορικῶς καὶ ἐγγράφως τῇ γραφομένῃ γλώσσῃ ὀρθῶς. Ἐνεκα τούτου ἕκαστον μάθημα γραμματικῆς δεόν νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ μάθημα γραφῆς.

3. **Ὑλὴ.** Ἡ ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς διακρίνεται τῆς τῶν ἀνωτέρων σχολείων οὐ μόνον διὰ τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὕλης. Ἡ ἐπιστημονικὴ γραμματικὴ ἔχει τὴν ὅλην γλῶσσαν ὡς ἀντικείμενον πρὸς ἐξέτασιν· ἀλλ' ἡ στοιχειώδης γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς σχολῆς ἐκεῖνο μόνον τὸ μέρος ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου δύναται νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν, ὅπερ ὁ μαθητὴς ἔχει ἤδη ἀποκτήσῃ διὰ τῶν γλωσσικῶν ἀκτῆ-

Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν Θεσσαλικῶν ἐπισκοπῶν παρῶν Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, πολλαχοῦ. Ἀγνοοῦμεν τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους τοῦ σβδ: μητροπ. Ἀμασειᾶς κ. Ἀναθίμου Ἀλεξούδη. Πολλὰ ὀνόματα ἐπισκόπων ἀντιγράψαντες ἐκ διαφόρων ἐκκλησιῶν ἐν εὐκαιρίᾳ ἡμῶν δημοσιεύσαμεν ἐν τῇ Ν. Ε. Ε. Ἰδε ἀριθ. 35, σελ. 698—700.

σεων. Ἡ περίπτωσης, ὅτι τὰ παιδιὰ δὲν κατέχουσιν ἀκόμη τὴν γλῶσσαν ἐν πλήρει κύκλῳ καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἔχωσι κεκτημένην ποιάν τινα ἐμπειρίαν καὶ ὠριμότητα εἰς τὸ ἐν τῇ γλώσσῃ σκέπτεσθαι περὶ τῆς γλώσσας, αὐτὴ, λέγω, ἡ περίπτωσης ὁρίζει ἀναγκαιῶς καὶ τὴν ἐκλεκτέαν ὕλην καὶ τὰ ὅρια τῆς ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς καὶ ἀπαιτεῖ προσέτι χρῆσιν τῆς γραμματικῆς μᾶλλον πρακτικὴν ἢ θεωρητικὴν, ἀποκλειομένης πάσης νεκρᾶς ἀποστηθίσεως, πάσης ξηρᾶς τεχνολογίας καὶ πάσης λεπτεπιλέπτου καὶ ἀγόνου θεωρίας. Τὸ πᾶν πρέπει νὰ ἀντλήται ἐκ τῶν καθαρῶν πηγῶν ἐκείνου τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ, ὃν κατέχει ἤδη τὸ παιδίον καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀμέσως κατὰ τὸν κανόνα εἰς ἀσκήσεις ἐξυπνίζουσας τὸ πνεῦμα· διότι μόνον τοιουτοτρόπως τὸ τέως σαφηνίζεται καὶ ἰσχυροποιεῖται, τὸ μέλλον πρακτικῶς προπαρασκευάζεται καὶ τὸ παιδίον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καθίσταται ἱκανόν, ἵνα σαφῶς νοῇ καὶ εὐχερῶς καὶ δεξιῶς μεταχειρίζηται τὴν μητρικὴν του γλῶσσαν. Ὡς ἐκ τούτου οὐδόλως εἶναι ἀναγκαῖον νὰ καταβασανίζωμεν τὰ παιδιὰ δι' ἐπιστημονικῶν ὄρων καὶ ἀπεράντων πομπῶν λεξιλογικῶν τερθεριῶν.

4. Μέθοδος. Ἡ στοιχειώδης γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς σχολῆς, ἥτις προορίζει διὰ τὸν μαθητὴν οὐχὶ τὴν πλήρη γνῶσιν τῆς γλώσσας, ἀλλὰ μόνον μέρος αὐτῆς, διακρίνεται τέλος ἀπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς γραμματικῆς καὶ διὰ τῆς μεθόδου. Τὸ γυμνάσιον οἰκοδομεῖ τὴν διδασκαλικὴν πορείαν τῆς γραμματικῆς κατ' ἀντικειμενικὴν ἔποψιν· ἔχει ὠρισμένον σύστημα, ἀπορρέον ἐξ ἀνωτάτου γενικοῦ ἀφηρημένου ἀξιωματος, ἐκ τῆς φύσεως τοῦ μαθήματος, ἀλλ' ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ, ἄλλως ἔχουσι τὰ πράγματα. Αὕτη δὲν ρυθμίζεται κατ' ἀντικειμενικὴν ἔποψιν, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ ὑποκείμενον τῆς διδασκαλίας, τ. ἔ. κατὰ τὸ παιδίον, κατὰ τὸ γλωσσικόν αὐτοῦ πλοῦτον. "Ὅ,τι κέκτηται ἤδη τὸ παιδίον, τοῦτο προάγεται εἰς γλωσσικὴν συνείδησιν καὶ ὅ,τι τῷ ἐλλείπει μεταδίδεται αὐτῷ κατὰ τὴν πορείαν τῶν γλωσσικῶν ἀσκήσεων, καθ' ὅς λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν καὶ οἱ παραλλήλως τυποὶ τῆς δημώδους γλώσσας· ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ἐπιτρέπεται νὰ ἄρχηται ἡ γραμματικὴ ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ διὰ τῆς περὶ φωνῶν καὶ παθῶν τῶν γραμμάτων διδασκαλίας ἢ διὰ τῶν ἀρχαίων τύπων. Πάντοτε καὶ πανταχοῦ πρέπει ν' ἀπορρέῃ ἐκ τῆς ζωῆς γλώσσας, νὰ ἄρχηται διὰ τῆς ἀπλουστάτης ἐκφράσεως τῶν ἰδεῶν, τῆς ἀπλῆς προτάσεως καὶ ἐντεῦθεν βαθμιαίως νὰ προβῇ πρὸς τοὺς διττοφύρους τύπους τῆς πεπλατυσμένης προτάσεως καὶ τῆς συνθέτου. Πανταχοῦ πρέπει νὰ ἐκπορεύηται ἡ γραμματικὴ ἐκ τῆς γλώσσας, οὐδέποτε δ' ἡ γλῶσσα ἐκ τῆς γραμματικῆς.

(Κατὰ τὸν Dr Kehr.)

Ἐξάγομεν ἤδη ἐκ τῶν ἄνω λεχθέντων τὸ συμπέρασμα καὶ συγκεφαλαιούμεν τὴν κατὰστασιν τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς ἐν τοῖς ἑξῆς.

α) Ἡ γλῶσσα δύναται νὰ διδάσκηται καὶ νὰ μανθάνηται καὶ ἄνευ γραμματικῆς. Ἡ γλῶσσα μανθάνεται ἐν ἐκάστῳ μαθήματι, καθ' ὃ λαλεῖται ἀλανθάστως. Εἰς τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις μεγάλη σημασία πρέπει ν' ἀποδίδεται. Ὁ Albert Richter ἐν τῷ συγγράμματι του «Σκοπός, ὅρια καὶ τρόπος τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς ἐν τῇ δημ. σχολῇ» λέγει. «Ὁ δημοδιδάσκαλος ὁ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς φοιτήσεως συνδιαλεγόμενος μετὰ τῶν μικρῶν μαθητῶν καὶ ἐξάγων ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν μικρὰς προτάσεις διδάσκει γραμματικὴν· ὁ διδάσκαλος ὁ ἐν τῷ μαθήματι τῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας προβάλλων τὴν ἐρώτησιν οὕτως, ὥστε ὁ μαθητὴς ν' ἀναγκάζεται νὰ ἀποκρίνηται διὰ συνθέτου προτάσεως· ὁ διδάσκαλος ὁ κατὰ τὸ μάθημα τῆς πατριδογραφίας ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει προτείνων ἐρώτησιν πρὸς ἣν ἀπόκρισις εἶναι «τὸ βιβλίον εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ἐδρας» καὶ ἑτέραν, πρὸς ἣν τὰ παιδιὰ ἀποκρίνονται «ἡ οἰκία εἶναι ἐκτισμένη παρὰ τὴν ὁδόν»· ὁ διδάσκαλος ὁ κατὰ τὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς διδάσκων τὴν ὁρθὴν ἐκφράσιν «τὸ τρίτον τοῦ ταλλήρου»· πάντες οὗτοι ἐδίδαν τὴν γραμματικὴν.»

β) Οὐχ ἥττον τὴν γραμματικὴν θεωροῦμεν καὶ ἀναγκαίαν καὶ ὠφέλιμον καὶ δὲν δύναται νὰ στερηθῇ ταύτης ἡ δημοτικὴ σχολή. Τὸ παιδίον ὀφείλει νὰ διακρίνῃ τὰ μέρη τοῦ λόγου· νὰ γινώσκῃ τί ἐστὶ πληθυντικός καὶ πῶς σχηματίζονται καὶ τὰ κυριώτατα ἐκ τῆς παραγωγῆς καὶ συντάξεως. Διὰ τῶν γραμματικῶν διδασκαλιῶν πρέπει τὸ παιδίον νὰ καταστῇ ἱκανόν καὶ θεωρητικῶς νὰ ἔχῃ συνείδησιν τῆς ὁρθότητος τῶν λεγομένων του ἐντὸς τοῦ γλωσσικοῦ κύκλου.

γ) Πρέπει νὰ νοηθῇ ὅμως ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ δὲν εἶναι σκοπός, ὡς ἐρήθη καὶ ἀνωτέρω, ἀλλὰ μόνον μέσον πρὸς πρακτικὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσας καὶ ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ γίνηται χρῆσις αὐτῆς. Συμφωνοῦμεν πληρέστατα μετὰ τοῦ Kehr καὶ τοῦ Kellner, ὅστις λέγει. «Ἐάν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξοστρακισθῇ ἐντελῶς ἡ γραμματικὴ ἐκ τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἐν τούτοις οὐδόλως θὰ διαδραματίσῃ ἐν αὐτοῖς πρωτεύον πρόσωπον, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ χρησιμεύῃ ὡς μέσον πρὸς εὐκολώτεραν κατανόησιν τῶν διδασκομένων παρέχουσα ὕλικόν, ὅπερ ὡς βῆσις νὰ ὑποβοηθῇ τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις, τούτεστι τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν.

δ) Ἀπαιτοῦμεν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς ἰδιαιτέραν ὥραν.

ε) Ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ γίνηται φυσικῶς ἐπὶ κατὰλλήλῳ ὕλῃς, ἥτις νὰ ἐμπεριέχῃ ὅ,τι πρόκειται νὰ διδαχθῇ ἐκ τῆς γραμματικῆς. Κατάλληλα προδειγματικά τεμάχια οἷον παροιμίαι, γνωμικά, στίχοι καὶ παρόμοια.

στ. Ὁ διδάσκαλος συνδέτω κατὰλλήλως τὴν λογικὴν καὶ γραμματικὴν ἀνάλυσιν τῶν προτάσεων.

ζ) Ἐάν κατὰ τύχην ὅ,τι ἐδιδάχθη ἐν τῷ μαθήματι τῆς γραμματικῆς δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ ἐφαρμόσῃ